

Noves òrbites de la ciència-ficció

per Pere Guixà

El futur dels nostres avis Sebastià Roig

«Col·lecció Josep Pla», 28, Diputació
de Girona, Girona, 2012.

No és cap revelació dir que la literatura fantàstica no forma un gran corpus en les nostres lletres. Els motius són diversos. Els pobles mediterranis –el clima i el paisatge benignes– no predisposen a l'alteració de consciència i a les boires i els entresons que ens permeten trencar els límits d'una realitat a una altra. D'altra banda, la nostra Història –segurament accidentada i pedregosa– reclama una participació realista a l'escriptor, un testimoni i una crònica, és a dir, que s'oblidi d'evasions, enginys i fantasies. En tercer lloc, la modernitat s'ha associat sovint al realisme, ja que històricament, cap a les acaballes del segle XIX, quan la narrativa catalana es disposava a fer un salt universal, l'anècdota i el costumisme literaris eren ben bé allò de què es volia fugir. De manera que la literatura imagi-

nativa, del sobrenatural, era un camí que o bé ni tan sols es considerava o bé s'associava amb el folklorisme o bé era un camí poc madur si el que es volia assolir era la universalitat.

Finalment, se sol dir que el català és l'home de la mesura i el seny, de la terrenalitat i la ironia i, per tant, si s'avé a crear un monstre, a fer un viatge en el temps o a plasmar una especulació científica, només ho farà per mofar-se'n. Pensem en el distanciament dels contes de Calders o les reelaboracions iròniques de Joan Perucho.

Es podrien donar més raons d'aquesta exclusió del fantàstic, però de fet el que vull és convèncer que hi ha un llibre que ens parla de la ciència-ficció –una de les branques modernes de la literatura fantàstica– a la literatura catalana, i és un llibre magnífic: *El futur dels nostres avis* de Sebastià Roig.

És divulgatiu, però alhora molt especialitzat, primordialment en l'enumeració detallada de totes aquelles obres (sobretot del primer terç del segle XX) que van infiltrar la ciència-ficció a les nostres lletres. Es dirà que són mostres minses, de qualitat vacil·lant, que els editors l'encerten a no reeditar-les. Més greu seria no tenir-ne notícia. Aquest llibre ens rescabala de l'oblit, de la laminació d'aquests llibres, i ho fa amb zel i rigor, entusiàsticament.

Hugo Gernsback, editor d'«Amazing Stories», la mítica revista *pulp* nord-americana dels anys vint i trenta, va encunyar el terme «ciència-ficció». Mary Shelley, amb *Frankenstein o el Prometeu modern*, havia escrit el 1818 la primera novel·la sobre el gènere. Poe, Stevenson, Twain o William

Morris van fer també alguna narració d'aquesta mena. Però són Jules Verne i H.G. Wells, tots dos impregnats del pensament científic del vuitcentisme, els veritables catalitzadors. En qualsevol comparació (ja sigui d'estil literari com de formació artística o científica), l'anglès depassa el francès, però inexcusablement tots dos van obrir la porta dels temes i motius clau del gènere.

El viatge en el temps; els experiments biològics amb homes i animals; la invasió de la terra per forces extraterrestres; el viatge cap a un món utòpic, inexplorat o lluny del nostre planeta; les il·luminacions d'un savi boig; la creació de màquines futuristes..., vet aquí temes que, d'una manera o altra, i sovint sota l'epígraf simple de «novel·la d'aventures», van anar arribant a diferents cultures. Verne no es va traduir en català fins a 1926, però Wells, que tenia una pàtina més literària, ja ho va ser des de 1908.

Hi ha tres bons llibres de ciència-ficció en el període 1900-1939: *Homes artificials* (1912) de Frederic Pujulà, *L'illa del gran experiment* d'Onofre Parés (1927) i *Retorn al sol* (1936) de Josep M. Francès. Escèptics, descreguts, gairebe anticientistes, cap autor d'aquests no era conscient d'estar delimitant algun terreny literari. Pujulà parodiava el mite frankensteinian, Parés va idear una societat utòpica a Austràlia, i Francès va crear també una societat utòpica, però sota el massís de Montserrat.

Aquests tres llibres (que es poden trobar en edicions si fa no fa recents) centralitzen la producció catalana d'aquells anys. L'estudi segueix a continuació un ordre temàtic (recollint els

temes que hem esmentat). Per mitjà de l'anàlisi d'urbanistes, cineastes i escriptors internacionals (des de Nowlan fins a Le Corbusier, de Capek a Wiene, de Lang a Huxley i Orwell), constatem com la ciència-ficció acaba prenent carta de naturalesa. El primer pas és veure com són rebudes aquí totes aquestes obres que aporten una estètica nova (Gasch, Tasis, Palau i Fabre, Àngel Zúñiga ens demostren la seva curiositat crítica); l'assaig explora a fons aquesta recepció. El segon moviment és constatar com reben aquest nou gènere els nostres creadors.

Josep M. Folch i Torres, sempre atent a les pulsions del temps i obert a una literatura popular, no pas sempre folklòrica ni simplista, escriu uns quants contes amb savis bojós, llocs utòpics i màquines inversemblants. El monòleg *L'escudellòmetro* de Santiago Rusiñol ens parla d'un artefacte delirant i capaç d'arribar a totes les cases (mitjançant una mena de canonades per dins dels envans) i alimentar tothom, i ho fa amb més ironia que altra cosa. Pompeu Gener, sempre de filis, també impugnava els avenços científics a l'obra *Doctor Stumper*, i Francesc Trabal («amb el seu humor indeliberat, difós, secret», com deia Carner) també envolava la imaginació a l'obra *Tres arguments*, escrita durant la guerra civil, una obra en què criticava el taylorisme amb un argument inversemblant: la creació d'un tanc femení: la Tanca. Joaquim Ruyra, al conte «La fi del món a Girona» (1919), entomava una ramificació molt present de la ciència-ficció mediàtica: el mil·lenarisme..., tot i que el de Blanes hi introduïa una motivació bíblica. *Ball de titelles* (1936), l'obra teatral de Ramon Vinyes, és una peça de primer nivell, en què el vol d'Ícar permet al protagonista accedir a una societat estranya i risible: la nostra. Pere Calders ja va mostrar la seva clara vocació fantàstica a *El primer arlequí* (1936), al conte «La meva estada al centre de la terra», en què la petjada del gran viatge de Verne és present. A *Quatre titelles i un ninot* (1926) Joan Santamaria va fer una incursió per les regions de la

cibernètica i els robots, en què novament l'humor segueix sent la nota predominant. Carles Sindreu, al seu torn, va publicar *La clàxon i el camí* (1919), un seguit de proses poètiques, aforismes, contes breus, jocs d'esperit i plagasitats –molt elogiat pels firmants del Manifest Groc– fixats en la vida moderna, vista sota un prisma hiperbòlic. «No és arriscat d'atribuir als alemanys l'invent del gesticular geomètric dels galls», diu un d'aquests aforismes.

Ambrosi Carrion, Clovis Eimeric, Lluís Masriera, Gastó A. Màntua..., vet aquí altres noms que també van fer les seves aportacions. La ciència-ficció va redefinir la novel·la històrica (iniciada per Alfons Maseras durant el Modernisme) o va aliar allò que és científic amb el regeneracionisme social (les novel·les de Frederic Pujulà i Josep M. Francès). La transgressió de les lleis físiques, sovint a la matriu del gènere fantàstic, serveix més aviat per a explicar una experiència humana més enllà de l'efecte impressionant o fascinant. D'altra banda, és al llarg del XIX i l'inici del XX quan ben bé constatem que el gènere fantàstic arriba a un punt mort. Allò que es considerava màgic o sobrenatural xoca amb l'explicació científica, la qual dona solucions a molts misteris i empetiteix el camp d'acció de l'autor fantàstic. La ciència-ficció va aprofitar l'empirisme per trobar una sortida a aquest atzucac i continuar especulant i impressionant.

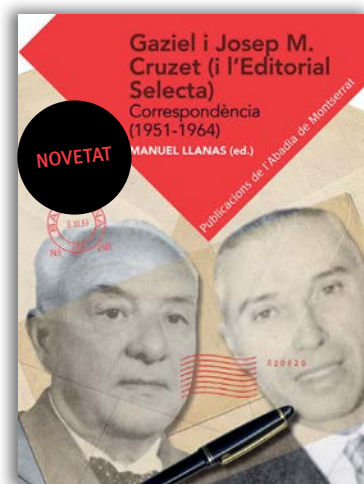
Aquest llibre és tan important i esclaridor com l'antologia *Els altres mons de la literatura catalana*, a cura de Víctor Martínez-Gil, o l'antologia de contes de ciència-ficció *Futurs imperfectes* d'A. Munné-Jordà. La feina de recerca de publicacions de tota mena és exhaustiva i enriquidora. També cal elogiar el plantejament d'acabar la literatura amb diverses arts (còmic, cinema, teatre, arquitectura...), i al mateix temps la voluntat de donar un abast universal a l'estudi. Aquest llibre és alhora la continuació d'*Els malsons dels nostres avis. El terror i el fantàstic a Catalunya*, també de Sebastià Roig. Que en vinguin més.

TEXTOS I ESTUDIS
DE CULTURA CATALANA

Gaziel i Josep M. Cruzet (i l'Editorial Selecta)

Correspondència
(1951-1964)

MANUEL LLANAS (ED.)

Format per més de 300 cartes, aquest important epistolari permet conèixer de primera mà un munt d'aspectes derivats de la relació professional i personal entre un gran escriptor i un gran editor, una relació que acaba derivant en franca amistat. Des del punt de vista cultural, històric i ideològic (i literari pel que fa a les cartes de Gaziel), ens trobem davant d'un document de valor excepcional.

Publicacions de l'Abadia
de Montserrat

Ausiàs Marc, 92-98 int.
comanda@pamsa.cat
www.pamsa.cat